

L'ASSIMILACIÓ LINGÜÍSTICA DELS IMMIGRANTS

L'EXPERIÈNCIA INTERNACIONAL I EL CAS DE CATALUNYA

per Albert Bastardas i Boada

La gran majoria dels estudis sobre el fenomen de l'assimilació lingüística d'immigrants indiquen prou clarament la regularitat general de la dinàmica i dels resultats d'aquest procés. Experiències de països ben diversos —Estats Units, Canadà, Austràlia, Brasil, Argentina, etc.— suggereixen un esquema de canvi intergeneracional que, partint d'un monolingüisme en la llengua *x*, ens duu a un monolingüisme en l'idioma *y*. A través, generalment, de tres generacions, els immigrants passen del coneixement exclusiu de l'idioma propi a l'abandonament d'aquest idioma i al ple domini del de la societat receptora.

L'arribada d'una immigració multitudinària a Catalunya durant el segle XX, i especialment en el període 1960-75, procedent de terres de llengua castellana, planteja el tema de l'assimilació lingüística com un dels de més importància per al moment actual del país. Iniciat un procés de normalització del català, com a llengua pròpia de Catalunya, la presència i el comportament lingüístic dels immigrants adquireixen una importància transcendental per a l'èxit d'aquesta empresa. Ens proposem, doncs, interrogar-nos sobre aquest fenomen des d'una perspectiva comparativa que prengui en consideració les generalitats de processos semblants en altres països. *

DINÀMICA DE L'ASSIMILACIÓ LINGÜÍSTICA

Com ja ho hem indicat, l'assimilació lingüística d'una població immigrant ocorre, generalment, en un període de tres generacions. La primera d'aquestes generacions és la que experimenta físicament el trasllat des de la zona d'origen fins al país receptor. Arribat generalment en edat adulta, aquest conjunt humà s'haurà d'enfrontar amb les necessitats bàsiques que necessita cobrir, fet que el portarà a un esforç d'aprenentatge ràpid, forçat i alhora limitat de la llengua del grup

receptor. Els immigrants hauran, doncs, de preocupar-se primer d'entendre la nova llengua i quasi paral·lelament de començar a usar-la —al nivell que puguin— en les interaccions amb els nadius, única manera d'establir-hi la comunicació imprescindible. Superada ja habitualment l'edat òptima d'aprenentatge lingüístic —entorn de la pubertat—, el seu nivell d'adquisició emissora del segon codi no assolirà quasi mai la igualació amb el dels nadius, especialment en el pla fonètic. Aquest aspecte els farà clarament identificables respecte dels autòctons, fet que podrà tenir més o menys conseqüències socials, segons les actituds de la societat acollidora.

En el marc general d'una societat que funciona en un altre idioma, els immigrants continuaran, això no obstant, utilitzant el seu primer codi en l'àmbit de la família i/o en els contactes amb membres del seu propi grup. En general, parlaran també en l'idioma propi amb els fills que puguin néixer de les seves unions matrimonials, habitualment endògames. A través de la televisió principalment, i també de la ràdio, la llengua de la comunitat receptora es farà també present, però, en el clos familiar. La nova generació —ja nascuda en el país receptor— començarà a experimentar un *input* de socialització diferent del que reberen els seus pares.

La segona generació immigrant haurà rebut per via familiar la llengua del país d'origen. Al començament, però, de l'edat escolar, aquests individus entraran en contacte amb l'àmbit de l'ensenyament obligatori, el qual serà impartit habitualment en l'idioma de la societat receptora. Si, a més, es troben en contacte amb membres del grup nadiu de la seva mateixa edat en el centre escolar, la pressió del nou idioma serà tan alta en aquesta edat privilegiada per a l'aprenentatge lingüístic, que pot arribar a donar-se el cas que els subjectes de segona generació el parlin fins i tot per adreçar-se als seus pares. El resultat habitual, doncs, en aquest estrat de població serà una bilingüïtzació total, generalment amb fort predomini de l'idioma del grup autòcton

En el moment d'entrar en el mercat de treball, aquesta segona generació ja haurà adquirit un domini de la llengua de la comunitat receptora d'un nivell pràcticament natiu, la qual cosa li permetrà plantejar-se l'ascensió social i econòmica amb més igualtat de condicions amb la població acollidora que en el cas de la generació anterior. Amb tota seguretat, la inserció en el món laboral reblarà encara més la predominança del segon codi en la vida de l'individu i també farà minvar més l'ús de la llengua d'origen en independitzar-se progressivament de la llar paterna.

Per a la segona generació, fluida en l'idioma receptor i socialitzada ja en el nou país, les possibilitats d'unir-se amb persones de la comunitat receptora i crear-hi parelles estables seran també molt més altes, fet que augmentarà probablement l'exogàmia i, en conseqüència, l'ús de l'idioma receptor en el clos de la nova família. Fins i tot si la parella es constitueix entre individus d'origen immigrant existeix també la probabilitat que es parlin en la seva segona llengua, ja que tots dos hauran estat exposats a l'idioma del país acollidor com a mínim a l'escola i l'hauran col·loquialitzat perfectament.

Aquesta segona generació, bilingüe, doncs, o bé dominant en la llengua del nou país, haurà de decidir en quina llengua de les dues que sap parlarà als seus descendents, la tercera generació. És aquest un moment crucial del procés, car és en aquest punt on pot produir-se l'abandó definitiu de l'idioma d'origen dels immigrants. Si els pares parlen a la tercera generació en la llengua de la comunitat receptora, els seus fills difícilment dominaran ja mai més l'idioma de la primera generació immigrant, fet que significarà la desaparició del codi d'origen en la nova àrea geogràfica. Excepte en el cas d'una forta identificació ètnica amb la llengua pròpia o en el d'un gran aïllament social, el més probable és que la tercera generació rebí ja com a primera llengua per via familiar el codi de la nova societat que els va acollir. La inutilitat de la llengua immigrant per a la comunicació en el nou país, és a dir, la seva manca de funcions,

* Aquest treball ha estat fet amb un ajut d'ampliació d'estudis i estades a l'estranger de la CIRIT de la Generalitat de Catalunya, 1984.

pot explicar perfectament la decisió dels cònjuges. Aquesta tercera —o, de vegades, quarta— generació completament assimilada podrà continuar encara, malgrat això, conservant altres característiques culturals del seu origen (costums, menjar, balls, etc.), de les quals se sentirà orgullosa.

EL CAS DE CATALUNYA

Exposada succintament la dinàmica general dels processos d'assimilació lingüística, i sense entrar en consideracions ètiques sobre aquest fenomen, podem assajar de preguntar-nos ara si és previsible una transformació semblant en el cas dels immigrants castellanoparlants a Catalunya arribats durant el període multitudinari de 1960-75.

Si examinem d'entrada les condicions lingüístiques de la societat receptora en el moment de l'arribada d'aquests immigrants, podem adonar-nos de seguida d'una diferència d'importància transcendental entre el cas de Catalunya i el dels altres països examinats: mentre que, en termes generals, la població acollidora no sabia l'idioma dels immigrants, en el cas dels catalans, aquests entenen i saben parlar molt majoritàriament el castellà, primera llengua dels nousvinguts. Això significa, com la pràctica quotidiana demostra, l'absència de barrera lingüística en la comunicació entre immigrants i receptors, fet, doncs, que no fa mai absolutament necessari expressar-se en l'idioma de la societat acollidora. Aquesta absència del fet imperatiu d'un ús freqüent del català produeix a la vegada un baix desenvolupament de la capacitat emissora en aquesta llengua, factor que produirà inseguretats en el moment d'haver d'usar-lo i que incidirà consegüentment de manera negativa sobre la mateixa motivació d'utilitzar-lo amb els catalans.

A part de la falta de necessitat de l'ús de l'idioma receptor per a comunicar-se amb la societat acollidora, una altra diferència també important entre els casos comparats i el de Catalunya rau en la manca d'ús del català com a llengua del treball. Ni pel que fa a les professions més manuals calia imprescindiblement saber parlar i escriure en català, ni tampoc pel que respecta als nivells administratius i directius. En general, amb la sola comprensió de la llengua de la comunitat receptora n'hi havia prou per a integrar-se en el cos econòmic-laboral català, bé que potser era més difícil d'accedir als àmbits privats de la població acollidora.

Si aquesta situació va ser fonamental per a

l'afaiçonament del comportament lingüístic de la primera generació immigrant —la qual, com hem dit, només ha adquirit la competència receptiva en català, i encara d'acord amb la pressió demogràfica del seu entorn concret—, la situació a l'escola i als mitjans de comunicació explica també els resultats actuals del coneixement i l'ús lingüístics de la segona generació. Amb una nul·la o quasi nul·la presència del català a l'escola fins a finals dels vuitanta i amb uns índexs extraordinaris de concentració residencial i escolar dels immigrants —sobretot a l'àrea metropolitana de Barcelona—, l'etapa escolar d'aquesta segona generació ha produït, a diferència dels altres processos examinats, una bilingüització emissora en català molt minoritària.

La presència quasi exclusiva fins fa molt poc del castellà, llengua primera dels immigrants, en els grans mitjans de comunicació, i especialment a la televisió, no ha permès tampoc en el cas de Catalunya de transmetre a la nova generació, no solament l'idioma de la comunitat receptora, sinó tampoc continguts referencials del nou territori que afavorissin clarament la creació d'una nova identitat col·lectiva.

Aquesta segona generació, doncs, diferent de la dels països abans esmentats, no ha adquirit perfectament el codi de la societat receptora ni ha disminuït de forma considerable el grau d'ús de la seva primera llengua. En una situació totalment a la inversa, els immigrants a Catalunya han trobat plenitud de funcions per al seu idioma, fet que no fa preveure de cap manera un abandonament del castellà a la tercera generació, com es produiria en els altres models examinats. No tan sols la seva primera llengua els és plenament útil per a la vida quotidiana, laboral i de recepció d'informació en el nou territori, sinó que, a més a més, és un idioma amb gran quantitat de parlants al darrera, no tan sols a Espanya sinó també en altres continents, fets que desenrotllen clarament un paper de suport al manteniment del castellà a Catalunya i que no contribueixen pas a la decisió d'un canvi intergeneracional multitudinari en la transmissió de la primera llengua als seus fills, la tercera generació.

CONCLUSIÓ

El procés d'assimilació lingüística dels immigrants arribats en les onades multitudinàries, principalment del període 1960-75, topa a Catalunya amb dificultats importants ja en la bilingüització de la segona generació. El previ coneixement del castellà per part de la societat receptora, la manca quasi total d'ús públic del català i l'alta concentració residencial de molts dels immigrants produeixen un resultat caracteritzat, en general, per una adquisició solament receptiva del català, sobretot allà on el pes dels catalans en l'entorn demogràfic no és clarament majoritari.

El procés de normalització del català comença en la nova etapa democràtica avan-

ça encara prou lentament, cosa que fa esperar que la majoria o bé bona part de tota aquesta segona generació immigrant no haurà adquirit fluidament el català al final dels seus estudis bàsics. Que aquests individus, doncs, puguin avançar en el coneixement i en l'ús de l'idioma propi de la comunitat receptora dependrà bàsicament del ritme de (re)introducció del català en el món econòmic-laboral, àmbit generalment reconegut també com a decisiu en els processos d'assimilació lingüística.

És clar, en conseqüència, que l'actual procés de catalanització dels immigrants és molt menys afectat pel factor demogràfic que en el cas de les migracions de la primera meitat del segle. Mentre que antigament els individus de la segona generació immigrant eren també bilingües, com en el cas dels altres processos comparats, influïts amb tota probabilitat per la simple osmosi amb el context lingüístic circumdant, en l'actualitat la influència d'aquest factor és força menor. Ja sigui a causa de la concentració residencial dels immigrants, la qual cosa dificulta enormement el contacte habitual amb els autòctons, o bé per l'avenç en el domini del castellà per part dels catalans, que fa que aquests s'avinguin generalment a usar aquest idioma amb els nousvinguts, la influència de la interacció personal sembla haver perdut força en la situació actual.

Disminuïda la influència del factor demogràfic, una política lingüística que es planteja, com en l'actualitat, la bilingüització dels immigrants, s'ha d'encaminar urgentment i amb resolució cap a la catalanització prioritària dels àmbits públics, principalment l'escola, el món econòmic-laboral i els mitjans de comunicació. Només si la llengua de la comunitat receptora és l'idioma útil per a guanyar-se la vida i per a accedir a la informació, hom pot esperar l'assimilació —i, com a primer pas, la bilingüització— d'uns immigrants.

Hom pot concloure, doncs, que l'actual conjuntura sociolingüística de Catalunya no fa esperar, almenys de manera immediata, un procés d'assimilació lingüística dels immigrants castellanoparlants com el descrit en la primera part d'aquest escrit. Les condicions històriques —principalment les de caire polític— en què s'ha desenvolupat l'arribada dels immigrants, i la socialització de la seva segona generació, han produït un context receptor incapaç d'exercir —des del punt de vista lingüístic i en comparació amb els altres processos generals— el grau de pressió adequat que produís la dinàmica i les etapes habituals d'altres casos semblants.

Només en la mesura, doncs, en què la societat catalana avanci en l'ús del seu idioma propi com a llengua predominant en tots els àmbits públics, podran ser reproduïdes a Catalunya les condicions sociolingüístiques que produeixen, si més no, la bilingüització efectiva de la població immigrant, primer pas imprescindible dels processos d'assimilació lingüística intergeneracionals.

ALBERT BASTARDAS I BOADA

SALA GASPÀR
galeria d'art
consell de cent, 323
Barcelona